

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

BAROKOWY OLTARZ GŁÓWNY Z KOŚCIOŁA P.W. ŚW. MICHAŁA ARCHANIOLA W TYŃCU NAD ŚLĘŻĄ

OPRACOWANIE:

mgr Joanna Jędrzejak

nr dyplomu 7569

Legnica, styczeń 2019

PARAFIA RZYMSKOKATOLICKA
p. w. św. Michała Archanioła
w Tyńcu nad Ślężą, ul. Szkolna nr 8
tel. 071 390 83 54
55-040 KOBIERZYCE
NIP 8961410097 Regon 040077230

WOJEWÓDZKI URZĄD OCHRONY ZABYTKÓW
WE WROCŁAWIU

ZAL. NR do pisma, postanowienia, decyzji
NR 185/2018 z dnia 24.01.2018r.

1

*ca w podwójt 2 oryginałm
stron od 1 do 16 - ks. Andrzej Guzmicki*

Joanna Jędrzejak Konserwacja i Restauracja Zabytków
Ul. Dezyderego Chłapowskiego 24/2
59-220 Legnica
tel. 790 777 366
yanna.renovation@gmail.com

Zawartość:

I.	ZAKRES PRAC.....	str.3
II.	INFORMACJE WSTĘPNE.....	str.3
III.	HISTORIA.....	str.4
IV.	OPIS IKONOGRAFICZNY.....	str.4
V.	STAN ZACHOWANIA.....	str.5
VI.	ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE.....	str.6
VII.	PROPONOWANE POSTĘPOWANIE KONSERWATORSKIE.....	str.7
VIII.	FOTOGRAFIE.....	str.9

I. ZAKRES PRAC

Przedmiotem planowanych prac konserwatorskich jest barokowy ołtarz główny z kościoła p.w. Michała Archanioła w Tyńcu nad Ślężą w woj. dolnośląskim. Planowane prace obejmą pełną konserwację struktury ołtarza, rzeźb, części snycerskich oraz obrazów. Prace będą podzielone na dwa etapy:

1 etap: konserwacja techniczna: demontaż ruchomych części ołtarza, oczyszczenie z późniejszych nawarstwień, impregnacja strukturalna, uzupełnienie zapraw i pulmentów.

2 etap: konserwacja estetyczna: przywrócenie oryginalnej marmoryzacji architektonicznej struktury ołtarzowej, odtworzenie monochromii w technice szypolenu na rzeźbach, przywrócenie kolorystyki obrazów oraz rekonstrukcja złocień.

II. INFORMACJE WSTĘPNE

Obiekt:	Ołtarz główny.
Właściciel:	Parafia p.w. św. Michała Archanioła w Tyńcu nad Ślężą.
Pochodzenie:	Kościół św. Michała Archanioła w Tyńcu nad Ślężą, ściana wschodnia.
Wymiary:	Ołtarz bez rozwinięcia - 3,6 x 7,2 m, w rozwinięciu - 4,2x7,6m, rzeźby - 1,3m, obraz <i>M.B. Passawskiej</i> - 0,95x135m, obraz <i>Św. Anny nauczającej Marię</i> - 0,85 x1,4m.
Czas powstania	1753 r.
Materiał:	Struktura ołtarza – drewno z drzew iglastych oraz liściastych, zaprawa klejowo-kredowa, marmoryzacja w technice tłustej tempery (?), złocenia - złoto płatkowe na pulmencie. Późniejsze nawarstwienia - przemalowania polichromii i rzeźb w technice olejnej, uzupełnienia na złoceniach szlagmetalem. Obrazy olejne na podobrazdach płóciennych wykonane w technice olejnej.
Rejestr zabytku:	319/13/03/1-314.

III. HISTORIA

Kościół św. Michała Archanioła - wzmiankowany w 1189 r., obecny romański wzniesiony ok. połowy XIII w., najprawdopodobniej w dwóch etapach, powiększony o wieżę w XV w., przebudowany w 1666 i 1715 r., restaurowany w XIX w.¹. Orientowany, murowany, jednonawowy z wydłużonym, zakończonym pięciobocznie prezbiterium, z wieżą od zachodu. We wnętrzu prezbiterium zachowanych 6 romańskich kolumn narożnikowych o głowicach ozdobionych dekoracją roślinną. We wnętrzu kościoła wyposażenie barokowe z XVIII w., odnowione w 1872 r. przez malarza i pozłotnika Kirachwitza. Kolejne prace renowacyjne we wnętrzu miały miejsce w latach 1935-36. Ołtarz główny wykonany w 1699 roku². Z analizy zdjęć archiwalnych³ wynika, iż posiadał również uszaki w dolnej kondygnacji.

IV. OPIS IKONOGRAFICZNY

Ołtarz główny z 1699 r. Nastawa architektoniczna, trójkondygnacyjna, zamykająca ścianę wschodnią w prezbiterium z wysuniętym do przodu tabernakulum umieszczonym na wolnostojącej mense. Na rozczłonkowanym cokole ołtarza wklęsła ścianka z obrazem głównym *Matki Bożej Passawskiej* z 1726 roku, ujęta po bokach poczwórnymi kolumnami, po środku których na cokołach ustawione są rzeźby świętych: Piotra i Pawła (brak zachowanych atrybutów). Na naczółkach gzymsu I kondygnacji dwie pólężące postacie aniołów. Druga kondygnacja ołtarza prostokątna z owalnym obrazem *Św. Anny nauczającej Marię* z końca XVII wieku, ujęta po bokach kolumnami z kapitelami. Po bokach kolumn postacie Aniołów. W szczycie rozbudowana scena rzeźbiarska z 1727 roku. Archaniołowie Gabriel, Rafał i Michał zabijający demona.

¹ Źródło: www.dolny-slask.org.pl (dostęp: styczeń 2019).

² Kurt Degen, *Die Bau - und Kunstdenkmäler des Landkreises Breslau*, Frankfurt a. M. 1965, s. 63.

³ Kurt Degen, *Die Bau - und Kunstdenkmäler des Landkreises Breslau*, Frankfurt a. M. 1965, fot. 174.

V. STAN ZACHOWANIA

Pod względem technicznym stan zachowania obiektu jest zły. Funkcjonowanie ołtarza przez stulecia w kościele w zmiennych warunkach oraz kolejne naprawy i przekształcenia doprowadziły do nieestetycznego wyglądu ołtarza i złego stanu zachowania.

Obiekt jest zaatakowany przez insekty. Na powierzchni widoczne liczne otwory po owadach, miejscami nadwątlona i zdegradowana struktura drewna. Ubytki widoczne szczególnie w dolnych partiach ołtarza i na cokołach rzeźb. Faktyczny stan zachowania będzie można stwierdzić dopiero po demontażu ołtarza i usunięciu przemalowań.

Struktura architektoniczna w wyniku pracy drewna rozklejona, spękana, połączenia rozsunięte, niektóre elementy obluzowane. Zaprawa w wielu miejscach spękana. W centralnym polu, za obrazem Matki Bożej Passawskiej, wklejona i pomalowana płyta paździerzowa. Brak oryginalnego tła.

Oryginalna marmoryzacja wykonana najprawdopodobniej w technice tłustej tempery przemalowana w całości dwukrotnie farbą olejną, które łuszczy się i odrywa oryginalne warstwy polichromii.

Pierwotne złocenia w technice wodnej przetarte, przemalowane farbą olejną oraz pokryte szlagmetalem w nieestetyczny sposób.

Rzeźby wykonane w technice szypolenu przemalowane białą farbą olejną, modelowaną ciemniejszym kolorem w cieniach, miejscami drobne ubytki formy rzeźbiarskiej oraz brak atrybutów w rękach postaci.

Obrazy w stanie dostatecznym. Zniekształcone przez pociemniały werniks i zabrudzenia, miejscami rozdarte.

Ołtarz główny zachował się w stosunkowo dobrym stanie pod względem przeróbek w porównaniu z ołtarzami bocznymi. Na zdjęciach archiwalnych widoczne są niezachowane do czasów obecnych uszaki na poziomie pierwszej kondygnacji. Tabernakulum na wysuniętej mense jest stylowo inne niż ołtarz główny. Tabernakulum również uległo przeróbkom, usunięto baldachim. Tabernakulum w warstwie najstarszej nawiązuje do antepedium ołtarzy bocznych z nawy. Stopnie schodów są osłabione i wymagają napraw stolarskich.

VI. ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Wiele spośród działań podjętych w ubiegłych stuleciach było dla ołtarza niekorzystnych i prace konserwatorsko-restauratorskie powinny polegać na usunięciu ich efektów.

Głównym zadaniem jest interwencja konserwatorska powstrzymująca dalszą destrukcję zabytkowego ołtarza - systematycznego niszczenia przez żerujące drewnojady, wzmocnienie struktury architektonicznej oraz przywrócenie pierwotnych wartości artystycznych, zafalszowanych przez niekorzystne przekształcenia plastyczno-estetyczne - przemalowania szarą farbą olejną i pokryciem szlagmetalem.

W celu odzyskania pierwotnych walorów artystycznych wymagane jest usunięcie skutków ostatnich przemalowań, odsłonięcie i uzupełnienie szlachetną techniką pierwotnych złoczeń, odsłonięcie pierwotnej marmoryzacji ołtarza oraz odsłonięcie oryginalnej monochromii rzeźb wykonanej w technice szypolenu. Szypolen w rzeźbach będzie wymagał najprawdopodobniej pełnej rekonstrukcji. Istnieje podejrzenie jest bardzo źle zachowany pod warstwą przemalowań, które go uszczelniły i doprowadziły do jego zmurszenia i wykruszania się.

Prace poprzedzi wykonanie odkrywek celem uzyskania pełniejszej informacji o stanie zachowania i zasięgu warstw pierwotnych. Ostrożne i precyzyjne zdejmowanie wtórnych nawarstwień pozwoli odsłonić pierwotną malaturę, a następnie w miejscach dobrze zachowanych, wykonać retusz. Takie założenie pozwoli w następnej kolejności wykonać właściwe rekonstrukcje w koniecznym zakresie.

Wszystkie zabiegi konserwatorskie zostaną poprzedzone szczegółowym rozpoznaniem stratygrafii, określeniem zakresu i przyczyny zniszczeń oraz próbami gwarantującymi właściwy dobór środków i materiałów.

Należy rozpatrzyć możliwość rekonstrukcji brakujących atrybutów rzeźb oraz uszaków na podstawie zdjęć archiwalnych.

VII. PROPONOWANE POSTĘPOWANIE KONSERWATORSKIE

Architektura ołtarza, rzeźby i snycerka.

1. Pełna inwentaryzacja fotograficzna i opisowa przed demontażem.
2. Demontaż obiektu na poszczególne segmenty, analiza stanu zachowania konstrukcji.
3. Zabezpieczenie części składowych na czas transportu do pracowni.
4. Dezynsekcja chemicznym środkiem owadobójczym na bazie permethryny.
5. Rozpoznanie budowy stratygraficznej pierwotnej techniki wykonania obiektu.
6. Odczyszczenie z luźnych nawarstwień kurzu i brudu - przodu i odwroci.
7. Wykonanie odkrywek na różnych warstwach technologicznych i chronologicznych. Ustalenie wspólnej fazy chronologicznej.
8. Usunięcie przemalowań i późniejszych nawarstwień (brąz, lakierów, szelaków, farb, metalizacji, gwoździ). Proporcje składników w mieszankach dobrane na podstawie prób rozpuszczalności.
9. Odczyszczenie fragmentów złocień wykonanych w technologii pierwotnej i kwalifikujących się do uzupełnień. Metoda zostanie dobrana na drodze prób.
10. Podklejenie spęcherzeń i złuszczeń zaprawy przy użyciu 5% wodnego roztworu kleju króliczego lub coletty. Równoważnie Plextol, Primal WS-24.
11. Impregnacja osłabionego konstrukcyjnie drewna roztworem *Paraloidu B-72* w toluenie i acetonie lub roztworu *Hekolu* w ksylenie i acetonie.
12. Sklejenie rozluźnionych połączeń, wykonanie wstawek drewnianych i stężenie konstrukcji.
13. Uzupełnienie drobnych ubytków formy rzeźbiarskiej żywicą epoksydową *Axson SC 258* z dodatkiem pyłu drzewnego i pigmentów.
14. Uzupełnienie ubytków zaprawy w obrębie polichromii kitem emulsyjnym, a w obrębie złocień zaprawą klejowo-kredową plastyfikowaną zmydlonym woskiem.
15. Uzupełnienie warstwy pulmentu w miejscach złocień i srebrzeń.
16. Izolacja kitów szelakiem w obrębie polichromii.
17. Uzupełnienie ubytków lub rekonstrukcja złocień - złotem i srebrem płatkowym lub proszkowym z uwzględnieniem oryginalnych podziałów na poler i mat.
18. Zabezpieczenie powierzchni polichromii werniksem retuszera.
19. Uzupełnienie ubytków polichromii farbami konserwatorskimi, np. farbami ketonowymi *Vernice*.
20. Położenie końcowego, satynowego werniksu ketonowego w partiach uzupełnionej polichromii.
21. Zabezpieczenie elementów do transportu.
22. Montaż ołtarza w miejscu ekspozycji i wykonanie poprawek po montażu.
23. Zabezpieczenie złocień w dolnej części ołtarza lakierem zabezpieczającym złoto przed przetarciem.

WOJEWÓDZKI URZĄD OCHRONY ZABYTKÓW
WE WROCŁAWIU

ZAL. NR1..... do pisma, postanowienia, decyzji
NR 185/2019 z dnia 24.01.2019r.

Obrazy

1. Demontaż z miejsca ekspozycji.
2. Zabezpieczenie na czas transportu do pracowni. Zabezpieczenie lica bibułą japońską i delikatnym roztworem *Metylocelulozy* w newralgicznych miejscach.
3. Dezynfekcja alkoholowym roztworem *Aseptiny*.
4. Zdjęcie płócien z krosien.
5. Oczyszczenie odwrocia.
6. Oczyszczenie lica obrazu środkami powierzchniowo czynnymi na podstawie wykonanych prób.
7. Usunięcie nawarstwień werniksów i ewentualnych retuszy za pomocą odczynników chemicznych dobranych na podstawie prób.
8. Prostowanie podobrazia i impregnacja celem dokładnej konsolidacji warstw.
9. Wykonanie reparacji lokalnych.
10. W przypadku osłabionych płócien dublaż na nowe płótno nośne z zastosowaniem *Bevy 371*.
11. Uzupelnienie ubytków warstwy zaprawy kitem emulsyjnym.
12. Zabezpieczenie kitów niskoprocentowym roztworem szelaku w alkoholu.
13. Nabicie na nowe krosna.
14. Założenie werniksu pośredniego firmy *Maimeri*.
15. Uzupelnienie ubytków warstwy malarskiej, retusz farbami ketonowymi *Vernice* metodą naśladowczą.
16. Założenie werniksu końcowego, satynowego w spary'u – ketonowego firmy *Winsor & Newton* bądź *Maimeri*.
17. Zabezpieczenie na czas transportu.
18. Montaż w ołtarzu.

Ramy do obrazów

1. Rozmontowanie, zabezpieczenie i przewiezienie do pracowni.
2. Dezynsekcja chemiczna środkiem owadobójczym na bazie *permethryny*.
3. Oczyszczenie z zabrudzeń powierzchniowych lica i odwrocia.
4. Impregnacja strukturalna żywicą *Paraloid B-72* lub *Winacet Red*.
5. Usunięcie wtórnych nawarstwień.
6. Uzupelnienie ubytków drewna i zapraw.
7. Wykonanie złoceń w technice szlachetnej złotem płatkowym.

WOJEWÓDZKI URZĄD OCHRONY ZABYTKÓW
WE WROCŁAWIU
ZAŁ. NR¹ do pisma, postanowienia, decyzji
NR 185/2019 z dnia 24.01.2019r.

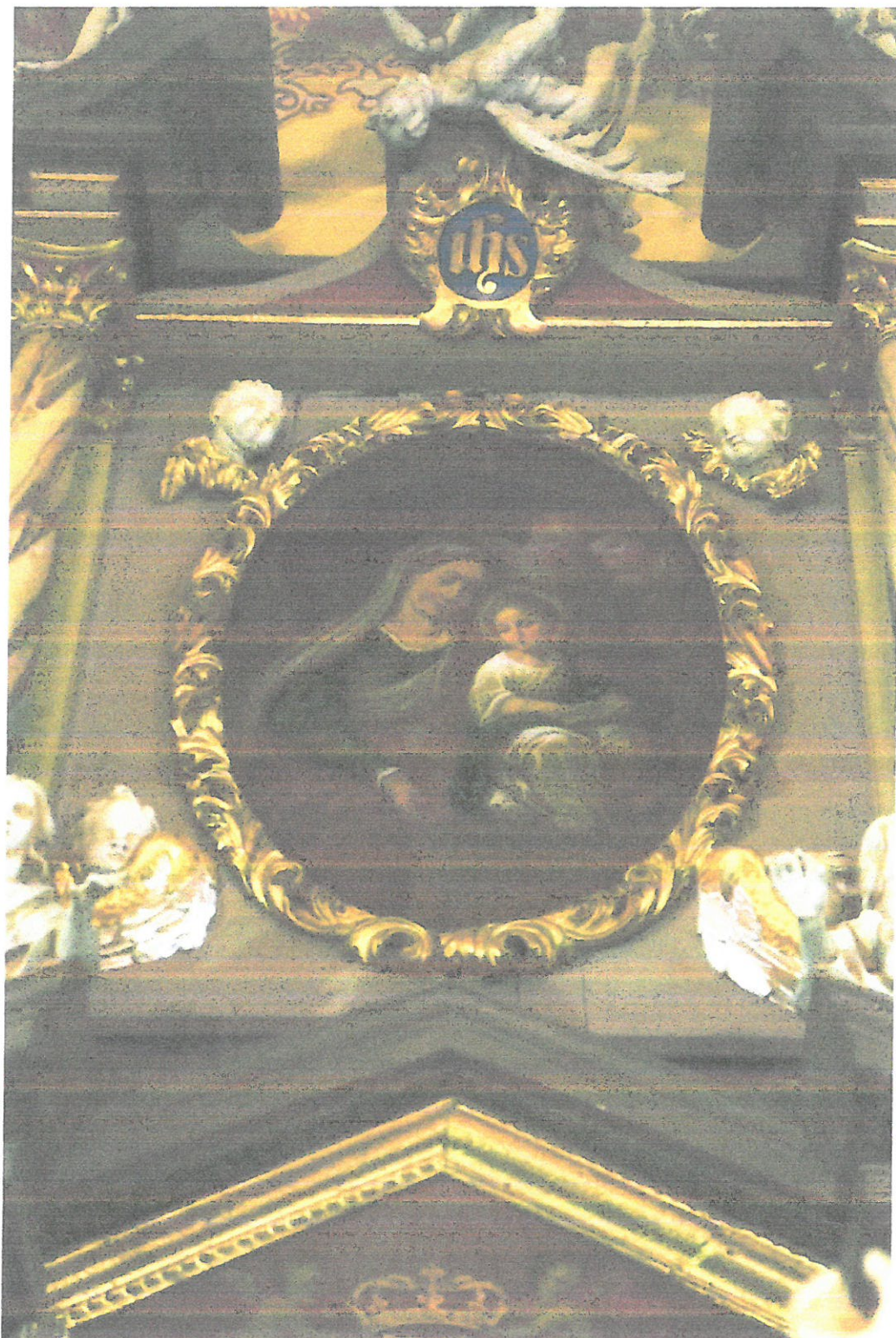
VIII. FOTOGRAFIE

Fot. nr 1. Ołtarz główny z 1753 r., kościół p.w. św. Michała Archanioła w Tyńcu nad Słężą z 1699 r. Widok ogólny ołtarza. Oryginalne polichromie przemalowane farbą olejną a złocenia pokryte wtórnie szlagmetalem. (Fot. wyk. J. Jędrzejak, 2018r.)

Fot. nr 2. Obraz *Matka Boska Passawska* z 1786 r., z ołtarza głównego w kościele p.w. św. Michała Archaniola w Tyńcu nad Ślężą. Widoczne uszkodzone lico, pociemniały werniks, wykruszenie mechaniczne warstw technologicznych. (Fot. wyk. J. Jędrzejak, 2018r.)

Fot. nr 3. Obraz *Św. Anna nauczająca Marię* z końca XVII w., z ołtarza głównego w kościele p.w. św. Michała Archanioła w Tyńcu nad Ślążą. Widoczne uszkodzone lico, pociemniały werniks, wykruszenia mechaniczne warstw technologicznych. W tle obrazu obluzowana architektura ołtarza.

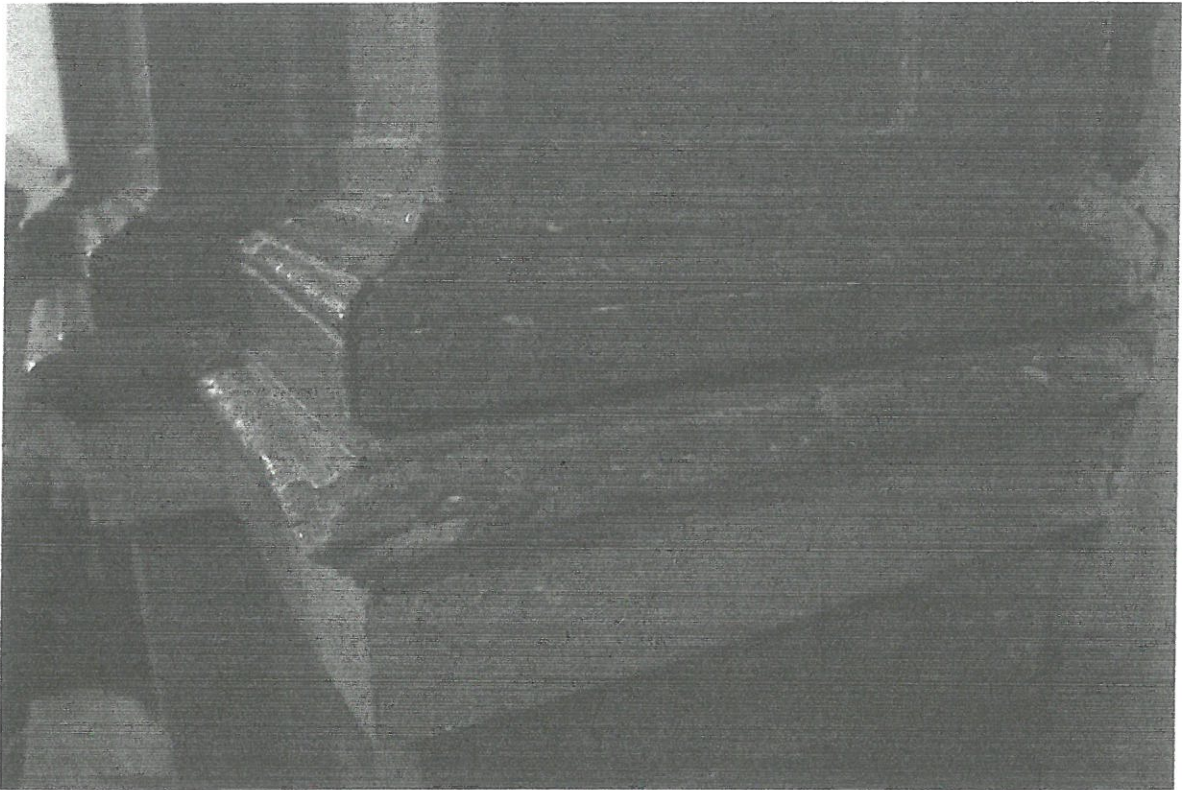

Fot. nr 4. Grupa rzeźbionych aniołów: Rafała, Michała, Gabriela ze zwieńczenia ołtarza głównego w kościele p.w. św. Michała Archanioła w Tyńcu nad Ślężą. Rzeźby obecnie są przemalowane farbą olejną, posiadają drobne utracenia form rzeźbiarskich. Złączenia pokryte wtórnie szlagmetalem. (Fot. wyk. J. Jędrzejak, 2018r.)

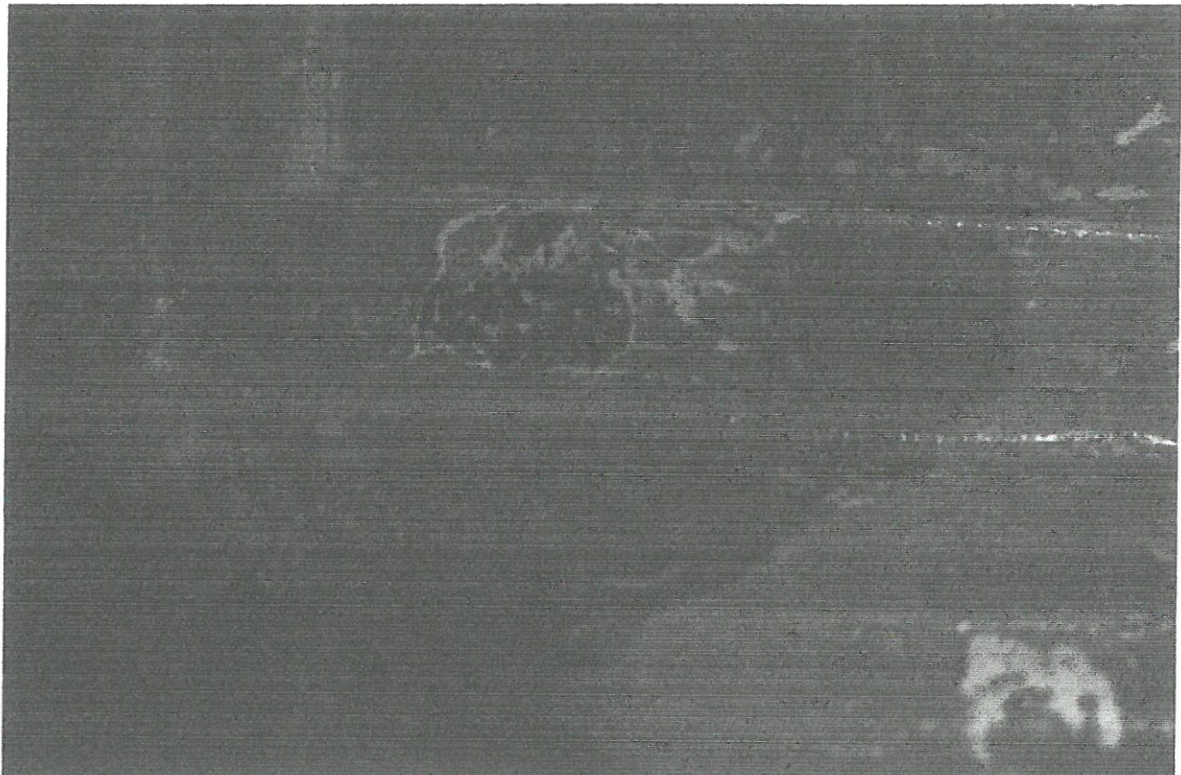

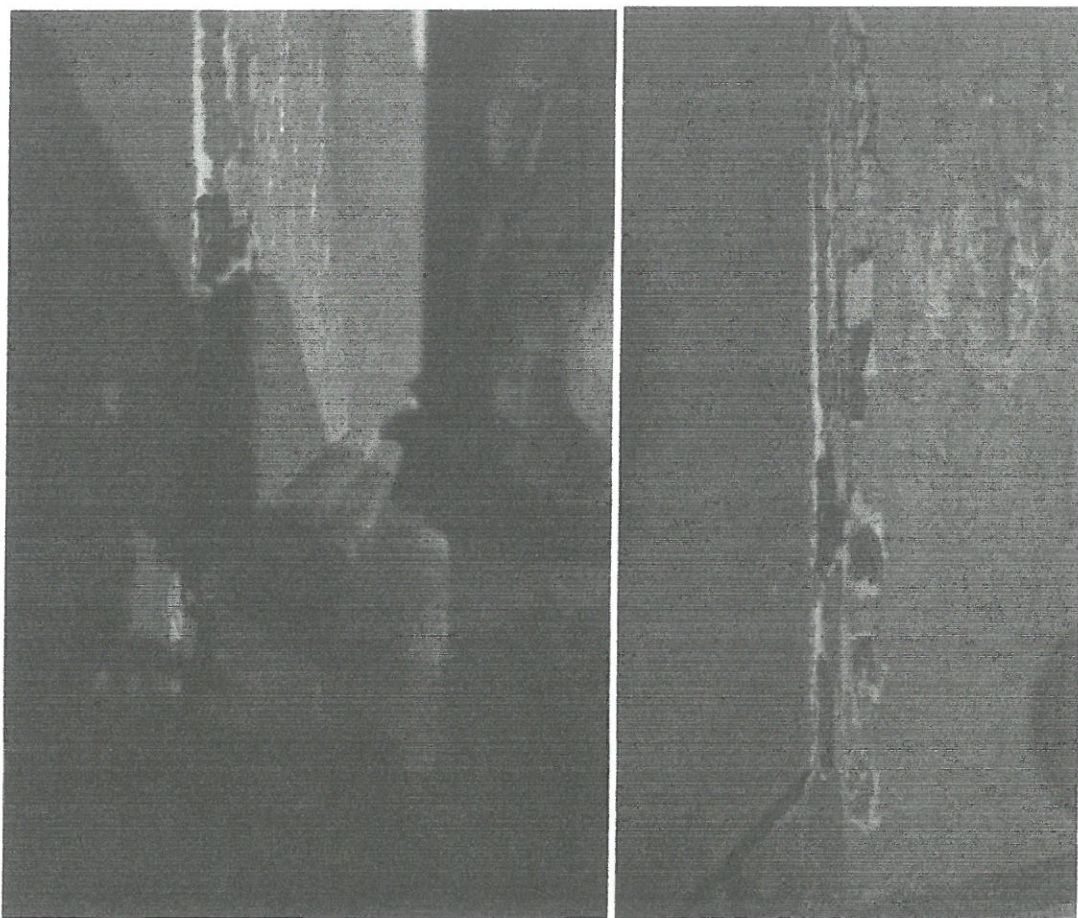
Fot. nr 5 i 6. Rzeźby Piotr i Paweł oraz ich fragmenty (fot. nr 7 i 8) z ołtarza głównego kościoła p.w. św. Michała Archanioła w Tyńcu nad Ślężą. Widoczny zły stan zachowania.

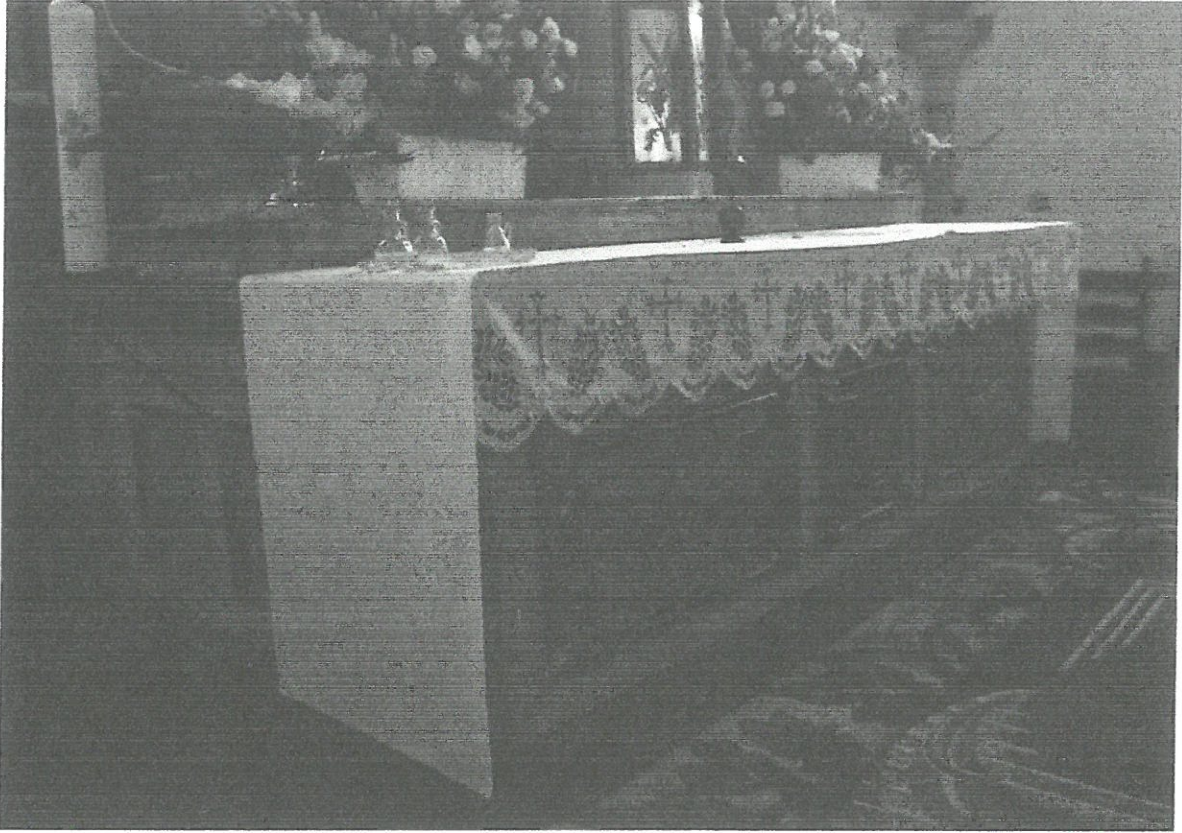

Fot. nr. 9 i 10. Fragment predelli ołtarza głównego z kościoła p.w. św. Michała Archaniola w Tyńcu nad Ślężą. Widoczny zły stan zachowania, uszkodzenia mechaniczne, nieudolne przemalowania farbą olejną bez uzupełnienia ubytków, formy zatracają swój pierwotny kształt. Widoczny także odsłonięty fragment oryginalnej polichromii. Stan z grudnia 2018 r.

Fot. nr 11 i 12. Na licu pilatrów ołtarza widoczne spęcherzenia oryginalnych oraz wtórnych warstw malarskich i zapraw. (Fot. wyk. J. Jędrzejak, 2018r.)

Fot. nr 13 i 14. Tabernakulum z mensą. Tabernakulum stylistycznie nie pasuje do ołtarza. Jego baldachim nie zachował się do dzisiejszych czasów, a na jego miejsce wtórnie zamontowano dwa aniołki. Odwrocie tabernakulum uzupełniono płytą paździerzową. Stan zachowania gruntów przemalowanej mensy jest bardzo zły.

PARAFIA RZYMSKOKATOLICKA
p. w. św. Michała Archanioła
w Tyńcu nad Słężą, ul. Szkolna nr 816
tel. 071 390 83 54
55-040 KOBIERZYCE
NIP 8361410097 55 040 04 077230

z wyjątkiem z oryginalnych
nr. 1-16 ul. A. Gumińska